

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA ONA TILI FANINI O'QITISHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI

Axmadjanova Marhabo Nurillayevna

Namangan davlat pedagogika instituti

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi yo'nalishi magistranti

markhabonur@gmail.com

Annotatsiya: mazkur maqolada boshlang'ich ta'limda ona tili fanini o'qitishning zamonaviy pedagogik yondashuvlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Kompetensiyaviy, kommunikativ, interfaol va axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan metodlarning afzalliklari, ularning ta'lim samaradorligiga ta'siri hamda o'quvchilar kompetensiyalarini shakllantirish mexanizmlari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, ona tili, kompetensiya, kommunikativ, interfaol metod, AKT, integrativ yondashuv, mexanizm.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ОБУЧЕНИЮ РОДНОМУ ЯЗЫКУ В НАЧАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация: в данной статье с научно-теоретической точки зрения анализируются современные педагогические подходы к преподаванию родного языка в начальном образовании. Освещаются преимущества методов, основанных на компетентностном, коммуникативном, интерактивном и информационно-коммуникационном подходах, их влияние на эффективность обучения, а также механизмы формирования компетенций учащихся.

Ключевые слова: начальное образование, родной язык, компетенция, интерактивный метод, ИКТ, интегративный подход.

MODERN APPROACHES TO TEACHING MOTHER LANGUAGE IN PRIMARY EDUCATION

Abstract: this article provides a scientific and theoretical analysis of modern pedagogical approaches to teaching the native language in primary education. It highlights the advantages of methods based on competency-based, communicative, interactive, and information and communication technologies, their impact on the effectiveness of education, and the mechanisms for developing students' competencies.

Keywords: primary education, native language, competence, interactive method, ICT, integrative approach.

KIRISH

Bugungi kunda boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchilarning shaxsiy, intellektual va kommunikativ rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, ona tili

fanini o'qitish jarayoni o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, nutq madaniyatini shakllantirish hamda mustaqil fikr bildirish ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. Zamonaviy ta'lim tizimi o'quvchilarga faqat nazariy bilim berish bilan cheklanmay, balki ularni hayotiy vaziyatlarda qo'llay olish kompetensiyalarini ham rivojlantirishni talab etadi.

So'nggi yillarda ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuv, interfaol metodlar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu yondashuvlar o'quvchilarning dars jarayonida faol ishtirok etishini ta'minlab, ularning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu sababli boshlang'ich ta'limda ona tili fanini o'qitishda zamonaviy pedagogik yondashuvlarni qo'llash masalasi dolzarb hisoblanadi.

O'qituvchi shaxsning rivojlanishi, ta'lim va tarbiyani shakllantirish uchun sharoit yaratadi va shu bilan birga boshqaruv, yo'l-yo'riq ko'rsatish funksiyalarini ham bajaradi. O'qitish jarayonida o'quvchi asosiy figuraga aylanadi. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahoratning bilimlari, tajribasi, interfaol usullari o'quvchilarga malakali, ilg'or ko'nikmalar beradi[1, 335-b].

Mazkur tadqiqotning maqsadi boshlang'ich ta'limda ona tili fanini o'qitishda qo'llanilayotgan zamonaviy pedagogik yondashuvlarni tahlil qilish va ularning ta'lim samaradorligiga ta'sirini aniqlashdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Tadqiqot jarayonida bir qator ilmiy izlanishlar o'rganildi. Xusussan, Y.X.Nuriddinova[2] ona tili fanini o'qitishning zamonaviy yondashuvlaridan binar ma'ruza, trening, tushuntirish orqali namoyish etish usullarini izohlab bergan. Z.A.Mo'minova[3] boshlang'ich ta'limda ona tilini o'qitishning ahamiyati, metodikasi, rivojlanishi, muammolari va o'zbek ona tilini o'qitish jarayonini tahlil etgan. D.Sh.Xasanova, N.S.Qanoatova[4] zamonaviy yondashuvlar orqali o'quvchilarda tilga bo'lgan qiziqishni shakllantirish, mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish va nutq madaniyatini yuksaltirishning amaliy jihatlarini tahlil qilishgan. R.Ismoilova[5] ona tili darslarida interfaol metodlardan foydalanish samaradorligini takomillashtirgan. N.Zokirova[6] zamonaviy dars texnologiyalarini nazariy va

amaliy jihatdan ilmiy asoslagan. Ushbu va boshqa mualliflarning asarlarini tahlil qilish bizga bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining pedagogik tayyorgarligini o'rganish bilan cheklanib qolmaydigan yaxlit, integratsiyalashgan jarayon sifatida ko'rib chiqish imkonini beradi.

Jumladan, pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish, kuzatish, taqqoslash va umumlashtirish metodlari qo'llanildi. Shuningdek, boshlang'ich sinf dars jarayonlarini kuzatish orqali zamonaviy metodlarning amaliy qo'llanishi o'rganildi.

Ona tili darslarida quyidagi pedagogik yondashuvlar tahlil qilindi:

Kompetensiyaviy yondashuv – o'quvchilarda bilimlarni amaliy faoliyatda qo'llash ko'nikmasini shakllantirishga qaratilgan;

Kommunikativ yondashuv – o'quvchilarning nutqiy faoliyatini rivojlantirish va muloqot madaniyatini shakllantirishni ko'zda tutadi;

Interfaol metodlar – "Aqliy hujum", "Klaster", "Bumerang", "Rol o'ynash" kabi metodlar orqali o'quvchilarni dars jarayoniga faol jalb etish;

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish – multimedia taqdimotlari, elektron resurslar va interaktiv platformalar yordamida darslarni tashkil etish[7].

Kompetensiyaviy yondashuv boshlang'ich ta'lim tizimida ustuvor metodologik tamoyil sifatida qaralmoqda. Mazkur yondashuvning asosiy maqsadi o'quvchilarning olgan bilimlarini amaliyotda qo'llay olish, mustaqil qaror qabul qilish va muammoli vaziyatlarda to'g'ri yo'l topa olish kompetensiyalarini shakllantirishdan iboratdir. Ona tili darslarida lingvistik, nutqiy, kommunikativ va ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Kommunikativ metod esa o'quvchilarni faol muloqot jarayoniga jalb etishga asoslanadi. Dars davomida dialog, munozara, rolli o'yinlar, matn tahlili va ijodiy yozma ishlar orqali o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqi izchil rivojlantiriladi. Bu metod o'quvchilarda erkin fikr bildirish, boshqalarning fikrini tinglash va tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Interfaol metodlar o'quvchilarni dars jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi. "Aqliy hujum", "Klaster", "Insert", "Bumerang" kabi usullar orqali o'quvchilar mustaqil fikrlaydi, tahlil qiladi va xulosa chiqaradi. Natijada tanqidiy

tafakkur va ijodiy yondashuv rivojlanadi.

Axborot texnologiyalari o'qitish jarayoniga jadal kirib kelayotgan bugungi davrda har bir pedagog undan to'g'ri va maqsadli foydalanishni bilishi zarur. Bu ayniqsa boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun muhim, chunki yosh o'quvchilar diqqatining tez chalg'ishi, eslab qolish imkoniyatining chegaraliligi, ko'proq ko'rish va eshitish orqali bilimni egallashi kabi xususiyatlarga ega. Axborot texnologiyalari esa aynan shu didaktik talablarga javob beradi. Interaktiv vositalar, taqdimotlar, audio va video materiallar, raqamli ilovalar, elektron darsliklar yordamida darsni qiziqarli va jonli tarzda tashkil etish mumkin. Boshlang'ich sinflarda ona tili fanini o'qitishda, masalan, harflarni o'rgatishda animatsion videolar, tovushlarni talaffuz qilishda audio fayllar, so'z va gap tuzish mashqlarida interaktiv dasturlardan foydalanish o'quvchilarni darsga faol jalb etadi. Bunday vositalar darsning faqat bilim berish emas, balki tarbiyaviy, rivojlantiruvchi vazifalarini ham samarali amalga oshirishga xizmat qiladi[8, 47-b].

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ta'lim jarayonini zamonaviy bosqichga olib chiqadi. Multimedia taqdimotlar, elektron darsliklar, interaktiv testlar va onlayn platformalar orqali o'quvchilarning darsga qiziqishi ortadi hamda bilimlarni mustahkamlash samaradorligi oshadi.

Integrativ yondashuv ona tili fanini boshqa fanlar bilan uzviy bog'liq holda o'qitishni nazarda tutadi. Masalan, tabiatshunoslik yoki matematika fanlari bilan bog'liq matnlar ustida ishlash o'quvchilarda fanlararo tafakkurni rivojlantiradi. Bu esa bilimlarning yaxlit tizim sifatida shakllanishiga yordam beradi.

Shuningdek, zamonaviy yondashuvlar asosida baholash tizimi ham takomillashtirilmoqda. Formatif va summativ baholash usullari o'quvchilarning individual rivojlanish dinamikasini aniqlash imkonini beradi[9]. Natijada ta'lim jarayoni shaxsga yo'naltirilgan tamoyillar asosida tashkil etiladi.

Mazkur metodlar o'quvchilarning o'rganish jarayonidagi faolligini oshirish va bilimlarni samarali o'zlashtirishga xizmat qiladi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, zamonaviy pedagogik yondashuvlardan foydalanish boshlang'ich sinf o'quvchilarining ona tili faniga bo'lgan qiziqishini

sezilarli darajada oshiradi. Interfaol metodlar qo'llanilgan darslarda o'quvchilarning faolligi ortib, ular fikr almashish, savollarga javob berish va mustaqil xulosa chiqarishda faol ishtirok etadi.

Kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchilar nafaqat grammatik qoidalarni o'rganadi, balki ularni nutq jarayonida qo'llashni ham o'rganadi. Bu esa o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishga yordam beradi.

AKTdan foydalanish esa darslarni yanada qiziqarli va tushunarli qiladi. Vizual materiallar, animatsiyalar va interaktiv topshiriqlar o'quvchilarning diqqatini jalb qilib, murakkab mavzularni osonroq o'zlashtirishga imkon yaratadi.

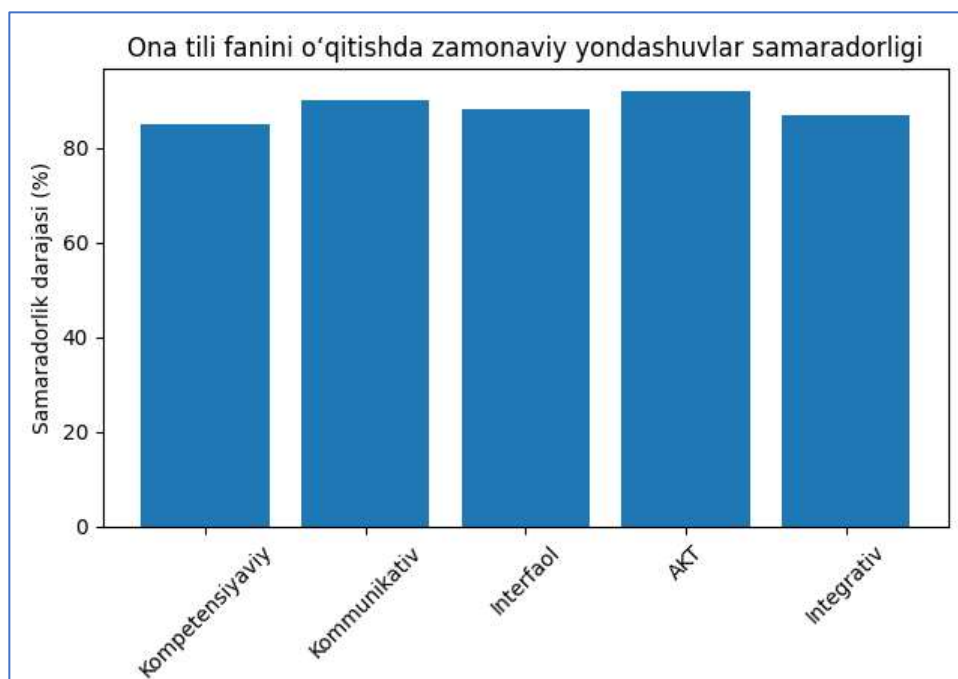
Zamonaviy pedagogik yondashuvlar boshlang'ich ta'limda ona tili fanini o'qitish samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Interfaol metodlar o'quvchilarning darsdagi faolligini oshiradi, kommunikativ yondashuv esa ularning nutqiy faoliyatini rivojlantiradi.

Biroq ushbu yondashuvlarni samarali qo'llash uchun o'qituvchilardan yuqori pedagogik mahorat, metodik tayyorgarlik hamda innovatsion texnologiyalar bilan ishlash ko'nikmalari talab etiladi. Shuningdek, dars jarayonida o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olish muhimdir. Natijada ta'lim jarayoni shaxsga yo'naltirilgan tamoyillar asosida tashkil etiladi.

<u>Yondashuv</u>	<u>Asosiy maqsad</u>	<u>Natija</u>
<u>Kompetensiyaviy</u>	<u>Amaliy qo'llash</u>	<u>Mustaqil fikrlash</u>
<u>Kommunikativ</u>	<u>Nutq rivoji</u>	<u>Erkin muloqot</u>
<u>Interfaol</u>	<u>Faollik</u>	<u>Tanqidiy tafakkur</u>
<u>AKT</u>	<u>Raqamli savodxonlik</u>	<u>Innovatsion fikrlash</u>
<u>Integrativ</u>	<u>Fanlararo bog'liqlik</u>	<u>Yaxlit tasavvur</u>

1-rasm. Zamonaviy yondashuvlarning taqqoslanishi

Shu bilan birga, ta'lim jarayoniga AKTni keng joriy etish o'quvchilarning mustaqil o'rganish ko'nikmalarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Bu esa zamonaviy ta'limning asosiy maqsadlaridan biri hisoblanadi.

2-rasm. Zamonaviy yondashuvlar samaradorligi diagrammasi

Hozirgi zamon darsi shundan iboratki, o'quvchi, tinglovchi, o'qituvchi esa ma'ruzachi bo'lib qolmasligi kerak. Balki o'qituvchi darsni kuzatib tartibga soluvchi rejissyorga aylanmog'i lozim. O'qituvchi darsni shunday tashkil etishi kerakki hamma o'quvchi shu mavzu yuzasidan mustaqil fikr yuritsin, o'z fikrini ayta olsin, kamchiligi bo'lsa o'rtoqlari va o'qituvchi javobidan kelib chiqib to'g'rilay olsin. Darsning xarakter xususiyatiga qarab dars interfaol usulda bo'lishiga erishishi lozim[10, 47-b].

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich ta'limda ona tili fanini o'qitishda zamonaviy pedagogik yondashuvlardan foydalanish ta'lim samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Kompetensiyaviy, kommunikativ, interfaol va axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan metodlar o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantirishga yordam beradi. Shu sababli boshlang'ich sinf o'qituvchilari dars jarayonida ushbu yondashuvlardan samarali foydalanishlari zarur.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi uchun ona tilini o'qitish jarayoni nafaqat til o'rganish, balki bolalarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatadi hamda ona tilini ta'limda o'qitish, madaniyat va tarixni saqlab qolishning asosiy vositasi hisoblanadi. O'qituvchilar, ta'lim tizimi va jamiyat birgalikda

bolalarning ona tilini muvaffaqiyatli o'zlashtirishlariga yordam berishlari zarur. Ona tili ta'lim jarayonini takomillashtirish uchun muammolarni hal qilish, innovatsion yondashuvlarni joriy etish va ona tilini o'qitish metodikasini yangilash zarurdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ysupova Sh.Sh., Rahimova N.M. ONA TILI FANINI O'QITISHDA ZAMONAVIY METODLAR VA ULARNING AHAMIYATI, 335-b. <https://cyberleninka.ru/article/n/ona-tili-fanini-o-qitishda-zamonaviy-metodlar-va-ularning-ahamiyati/viewer>
2. Nuriddinova Y.X. ONA TILI FANINI O'QITISHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI, uzresearchers.com, 12-14-b.
3. Mo'minova Z.A. BOSHLANG'ICH TA'LIMDA ONA TILINI O'QITISH, BOSHLANG'ICH TA'LIMNI RIVOJLANTIRISHNING GLOBAL MASALALARI: MUAMMO VA TADQIQOT, Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya, scholar.kokanduni.uz 2024, 152-154-bet.
4. Xasanova D.Sh., Qanoatova N.S. BOSHLANG'ICH SINFDAN ONA TILINI O'QITISHNING ZAMONAVIY USULLARI, <https://worldlyjournals.com/index.php/Yangiizlanuvchi/issue/view/113>
5. Ismoilova R., "Ona tili darslarida interfaol metodlardan foydalanish", Ilm nuri jurnali, 2023, 112-b.
6. Zokirova N. "Zamonaviy dars texnologiyalari", Yangi O'zbekiston pedagogikasi, 2021.
7. www.ziyonet.uz – Elektron ta'lim resurslari portali.
8. Yashinova Sh. Boshlang'ich sinflarda ona tili fanini o'qitishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish, Ilm-fan va innovatsiya ilmiy-amaliy konferensiyasi, in-academy.uz/index.php/si
9. Xalilova G., "Boshlang'ich ta'limda innovatsion metodlar", Toshkent, 2022.
10. Isoqova H.M. O'quvchilarga ona tili fanini o'qitishda zamonaviy yondashuv, "Oliy harbiy ta'lim muassasalarida xorijiy tillarni o'qitishda kommunikativ kompetensiyasi tendensiyalari" Respublika ilmiy-amaliy anjumani 2024-yil 30-aprel, 47-b.